

В. В. Лизанчук,
д-р філол. наук
УДК 821. 161.2-1.09

Од Бога і голос той, і ті слова ідуть меж люди...

Осміслено глибинну суть поетичного і публіцистичного Шевченкового Слова, яке народжувалося від історичної Правди, освітлює світлом Істини ідею національного самоусвідомлення, наснажує боротьбу за волю і незалежність, утверджує українське державницьке мислення, високу моральність, християнський гуманізм.

Ключові слова: Шевченкове Слово, правда, незалежність, людська гідність, національна ідея, соборність України.

Ідеологічна боротьба навколо творчості Тараса Григоровича Шевченка триває досі. Спершу була ідеологія імперської Москви, потім – комуністичної, нині по-суті – неорадянської. Влада кожної системи намагалася приватизувати Шевченка, зробити з поета «вжиток» на свою користь, «показати людям велику людину так спрепарованою, в такім соусі, щоб вона була їй цілком нешкідливою» [1, с. 116], – писав сто років тому в газеті «Наш голос» (1911, Ч. 5) Д. Донцов. Далі він підкреслював, що «можна, розуміється, насмикати з “Кобзаря” бажаних цитат і, уклавши їх у відповідний спосіб, зробити з Шевченка кого хочете, але не можна сфальсифікувати духу його музи. А сей дух, який віє з кожної сторінки його безсмертних творів, був диким, пристрасним, бурливим, могучим за силою протестом раба проти вікових кайданів – соціальної, політичної і національної неволі, що тяжіла над Україною» [1, с. 116–117].

О. Пахльовська коротко окреслила зловісні методи інтерпретації, реінтерпретації, ретрансляції творчості Шевченка в різному часі. Московська імперська система бачила в Шевченкові особливо небезпечного бунтаря Провінції (України. – Л. В.), призначеної на культурно-національне небуття. Якщо ця система не змогла перешкодити Шевченкові, як окремій людині, писати, творити рідною мовою, то вона вдалася до найпідступніших методів витіснення української мови з культурного, історичного, інституційного буття нації (Валуєвський циркуляр, Емський указ та сотні інших антиукраїнських актів, спрямованих на зросійщення українців).

Комуністична система діяла по-своєму навіть софістикованіше: вона ставила собі на службу Шевченка, оголосивши його «революціонером-демократом», «другом трудящих мас», «поборником дружби між російським і українським народами», «незалежником українських буржу-

азних націоналістів», «революціонером-атеїстом» тощо.

З особливою силою спалахнула полеміка навколо Шевченка в пострадянський період – в основному зіткнулися «традиціоналісти» та «постмодерністи». «Якщо перший підхід здебільшого перенасичений патріотичними штампами, то другий часто грішить позаконтекстуальністю, відчуженням від сутнісних історичних реалій» [2].

Когорти новітніх «десакралізаторів» (Ліна Костенко) нав'язують ліберальні політичні міфи про Шевченка, якого ми начебто «не знаємо», – «шамана», «міфотворця», «відьмака», «вурдалака», космополіта-«загальнолюда» та ін. Деякі самозакохані постмодерні «творці» висловлюються ще брутальніше і вульгарніше. Перекручування, фальшування Шевченкового «Я» базувалося в минулому і виростає тепер з усвідомлення того, що «він – духовний батько новітньої української нації. Він – основний елемент новітньої української культури. Він – найголовніший критерій українськості кожного, хто претендує називатися українцем, – наголошує Петро Іванишин. – Шевченко пропонує нам духовний імунітет проти будь-яких лжеістин» [3]. Саме тому Т. Шевченка не можна приписати до якоїсь сучасної політичної партії. Він найглибшим корінням зв'язаний зі своїм національним ґрунтом. Академік І. Дзюба слушно наголошує, що шевченкофобія є прихованою – чи не прихованою – формою українофобії. Історію свого життя Т. Шевченко назвав частиною історії всієї України. Грузинський письменник А. Церетелі, розповідаючи про свою зустріч з Т. Шевченком, відзначив, що він «уперше зрозумів із його слів, як треба любити країну і свій народ».

Щоби по-справжньому збагнути силу Шевченкового духу, що є вищою від співчуття,

вищою від терпіння, вищою за дочасне щастя (Д. Донцов), всебічно відчуті український і загальнолюдський добротвірний «огонь в одежі слова», глибше осмислити наснажуючу націєтворчу сутність Шевченкового земного буття, потрібно кожному неупереджено, з чистими, моральними помислами перечитувати все, що написав поет-предтеча і що написали про нього, контекстуалізувати в межах україноцентризму та європейських цінностей. «Проблеми ідентичності, мови, незалежності країни були центральними в добу Романтизму не лише для України та інших слов'янських країн, а й для всієї Європи, хоча й різною мірою, – зазначає О. Пахльовська. – Без польського, італійського, французького, німецького контексту годі збагнути цього великого письменника, чий погляд проникав далеко в перспективу майбутніх віків» [2].

Т. Шевченко жив в епоху, коли російська державно-правова доктрина утверджувала інтегральний постулат про існування «триєдиного руского народу» (великороси, малороси і білоруси). У популярних російських енциклопедіях писали, що «малоруссы, малороссы (иногда называемые южноруссами), представители одной из трех восточнославянских народностей, вместе именуемых русскими». У таку «ніч бездержавності» (С. Маланюк) Т. Шевченко постав як поет невидимої країни, поневолених людей.

Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабов німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.

Уже тоді для Т. Шевченка кодом порозуміння між народами був критерій свободи, рівності, взаємної поваги до національної ідентичності та до людських прав. Таким духом пронизаний «Кобзар», який побачив світ у 1840 р. у Петербурзі. «З цього і почалася віковична Шевченкова слава, – писав у 1906 р. П. Мирний. – Огненне слово його наскрізь проймало серце не тільки тих, кому близьке було народне горе, а й тих, кому байдуже було до того. Всі дивувалися красі та силі тії простої мови, якою Шевченко виливав свої вірші. Увесь світ став прислухатися до його мови, а на Вкраїні вірші його приймали як благовісне, пророче слово» [4, с. 363].

Видання першої збірки поезій Т. Шевченка з 8 віршів, між якими було надруковано «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», стало надзвичайною подією. У непідписаній рецензії, яку опублікувала 4 травня 1840 р. «Литературная газета», зазначалося, що «у вір-

шах п. Шевченка багато вогню, багато почуття глибокого, скрізь дихає в них гаряча любов до вітчизни. Його картини згідні з натурою і виблискують яскравими, живими барвами. Взагалі в авторі цих малоросійських віршів відчувається непідробний талант».

Журнали «Сын отечества», «Библиотека для чтения» та газета «Северная пчела» у відгуках про «Кобзар» Т. Шевченка в один голос твердили, що української літератури немає й бути не може, бо немає, мовляв, української мови, а існує лише простонародна українська говірка, яка незабаром має відмерти. Саме тому рецензенти радили Т. Шевченкові писати твори не українською, а російською мовою. Але водночас всі вони визнавали поетичний талант автора «Кобзаря». Наприклад, О. Сенковський у журналі «Библиотека для чтения» (1840, Т. 39, с. 15) підкреслював: «Якою б мовою він (Шевченко. – В. Л.) не писав, він – поет. Він уміє відчувати і висловлювати почуття своє хорошим віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, яка йде прямо до серця».

Найреакційніший у тогочасній Росії журнал «Маяк», який прагнув тримати під своїм ідейним впливом українських письменників, опублікував рецензію на «Кобзар» одного зі своїх редакторів П. О. Корсакова. У ній поряд з позитивною оцінкою поезій Т. Шевченка говориться і про природність розвитку української мови та літератури.

Російські періодичні видання загалом позитивно оцінили першу збірку поезій Т. Шевченка. Це, як стверджує М. Комишанченко, заохочувало молодого поета до наполегливішої праці над художнім словом. Він уважно прислухався до голосу прогресивної критики [5, с. 7], а рецензентам, які, виступаючи на сторінках журналів «Сын отечества», «Библиотека для чтения», газети «Северная пчела», хоч і говорили про незвичайний поетичний талант Т. Шевченка, але сповідували імперську доктрину «триєдиного руского народу» і радили йому покинути писати твори рідною українською мовою, Кобзар незабаром гнівно відповів у вступі до поеми «Гайдамаки»:

Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода –
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

У багатьох літературно-критичних, художньо-публіцистичних, наукових статтях радянського періоду стверджувалося, що В. Белінський, М. Добролюбов, М. Чернишевський і Т. Шевченко – щирі друзі, одностудці, борці за соціальне і національне визволення. Згладжували, пом'якшували або замовчували негативне, вороже ставлення до української справи.

Приміром, М. Комишанченко про негативну рецензію В. Белінського на поему «Гайдамаки», яку надрукував журнал «Отечественные записки» (1842, № 5), написав, що, мовляв, В. Белінський не зрозумів революційної суті поеми та справді її народного характеру [5, с. 8]. А от про листа «неистового» В. Белінського до відомого російського критика й мемуариста П. Анненкова, написаного в грудні 1847 р. після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, арешту та заслання Т. Шевченка «під найсуворіший нагляд із заборонаю писати і малювати», М. Комишанченко і словом не згадав.

Цинізмом історичної, інтелектуальної обмеженості віє від листа В. Белінського: «Наводил я справки о Шевченко и убедился окончательно, что вне религии вера есть никуда негодная вещь. Вы помните, что верующий друг мой (М. А. Бакунин. – В. Л.) говорил мне, что он верит, что Шевченко – человек достойный и прекрасный. Вера делает чудеса – творит людей из ослов и дубин, стало быть, она может и из Шевченки сделать, пожалуй, мученика свободы. Но здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и пошлеца, а сверх того, горького пьяницу, любителя горелки по патриотизму хохлацкому. Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля – один на государя императора, другой – на государыню и императрицу... Я не читал этих пасквилей, и никто из моих знакомых не читал (что, между прочим, доказывает, что они нисколько не злы, а только плоски и глупы), но уверен, что пасквиль на императрицу должен быть возмутительно гадок по причине, о которой я уже говорил» [6, с. 440].

В. Белінський заявляв, що тільки з приєднанням Малоросії до Росії туди «хлинула цивілізація». Але ж було відомо (та й сам Белінський це, безумовно, знав), що аристократія московських завойовників завдала по Україні не лише фізичного удару, не тільки смертельно підтяла вольовий елемент народної свободи, а й безпосередньо спричинилась до нищення наукової еліти, інтелектуальних сил, які творили українську націю, її мовний, культурний, духовний світ.

За вказівкою Петра I у 1709 р. скорочено кількість учнів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161. Він змусив кращі просвітницькі сили перебраться з Києва до Москви. Протягом 1701–1762 рр. до Москви виїхало 95 викладачів і студентів Києво-Могилянської академії. Серед численної армії культурних і церковних діячів, яких з України забрали до Росії, були І. Гізель, І. Галятовський, Л. Баранович, Д. Ростовський (Туптало), С. Яворський, Г. Бужинський, Ф. Прокопович, С. Полоцький та ін. Усі вони відігравали чи не головну роль у

розвитку культурного й духовного життя Російської держави.

«Українці принесли з собою всю свою велику культуру, і вплив одбився на Москві на всьому житті. Він одбився на будівлі, на малюванні, на одежі, на співах, на музиці, на звичаях, на праві, на літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало неможливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України; до Москви їздили наші ковалі, гончарі, шапошники, каретники, шевці, масловари, шевці рукавиць, селітровари, злотники, кахлярі і т. п., був окремих ряд в Москві, що прозивався польським (нас часто в Москві прозивали поляками)» [7, с. 75–76], – писав І. Огієнко.

Завдяки українським ученим до Москви надійшли перші праці з граматики слов'янської мови, словники, історичні твори та інші зразки літератури. Москва користувалася книжками, що побачили світ в українських друкарнях. Низка діячів тогочасної літератури в Москві, провідників Петрових реформ, походила з України або виховувалася під впливом «київської шкільної науки». Наприклад, С. Яворський став митрополитом Рязанським, «місцєблюстителем» патріаршого престолу, президентом Святійшого Синоду; ректор Київської академії Ф. Прокопович став заступником президента Святійшого Синоду і автором «Духовного Регламенту» – трактату, що узаконив владу царя над Церквою. Він був також автором й іншого трактату – «Правда воли монаршей», який став своєрідним статутом російського самодержавства.

Після зруйнування Запорізької Січі, поділу Гетьманщини на губернії в 1781 р., скасування в 1783 р. козацьких полків як військової формації, так і адміністративно-територіальної одиниці (було закрито досить розвинуті українські школи, що функціонували при полках), запровадження кріпацтва Катерина II викорінювала з українців «развратное мнение, по коєму поставляют себе народом от здешняго (російського. – В. Л.) совсем отличным».

«Був я торік на Україні – був у Межигірського Спаса. І на Хортиці був, і скрізь був, і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, – бодай вони переказилися» [8, с. 34], – писав Т. Шевченко до майбутнього наказного отамана Азовського і Чорноморського козацького війська Я. Кухаренка 26 листопада 1844 р.

Росіяни присвоїли собі величезний український культурний спадок, починаючи ще з часів давньоукраїнської держави Русі, Київської Русі, ізолювали Україну від Європи і світу. Навіть питомим українським етнонімом Русь Пет-

ро І назвав Московію, яка стала «Российским государством». «Вся історія творення Російської держави – це водночас історія переплавлення різних ідентичностей в одну – російсько-православну, російсько-імперську, російсько-радянську, російсько-євразійську» [8].

Витворений за часів Петра І постулат, що Російська держава – це єдине і нерозривне ціле, як Свята Трійця, де Московія – «Бог-Отець», Україна – «Бог-Син», а Білорусія – «Бог-Дух Святий», нині наполегливо нав'язує московський патріарх Кирил.

Наголошую, що саме за царювання Катерини II було висунуто ідею «національного єдинства» українського і російського народів. В унісон В. Белінський писав, що історія Малоросії – це побічна ріка, що впадає у велику ріку російської історії. Він стверджував, що малоросіяни завжди були племенем і ніколи не були народом, а тим більше – державою. Нема, мовляв, української мови, а «есть областное малороссийское наречие, как есть белорусское, сибирское и другие областные наречия» [9, с. 17]. Цей голос В. Белінського вплітався в зловісний хор російських царів і їх вірнопідданих сановників, які після Переяславської угоди 1654 р. постійно принижували, цькували, фізично і духовно знищували українців.

М. Костомаров у листі до видавця «Колокола» О. Герцена писав: «После Киевского погрома (мова про розгром Кирило-Мефодіївського братства. – В. Л.) запрещены были все сочинения обвиненных и цензура и шпионство начали ужасно свирепствовать против Малороссии; не только малороссийские книги подвергались нездоровому явлению в свет, преследовали даже ученые статьи о Малороссии; самые названия Украина, Малороссия, Гетманщина считались предосудительными» [10]. Видавнича справа в Україні з волі Москви була спаралізована. Навіть перший «Кобзар» і «Гайдамаки» Т. Шевченка виходять у Росії. У 1847 р. в Україні українською мовою вийшла тільки одна книжка, у 1848 р. – три, у 1849 р. – 2, у 1850 р. – 1, у 1851 р. – 2, у 1856 р. – 5.

У шевченкознавстві потрібно максимально об'єктивно оцінювати суспільно-політичну ситуацію кожної епохи, роль і місце у ній тієї чи іншої особи. Коли мовиться про російських революційних демократів, то не слід їх оцінювати гамузом, а потрібно виокремлювати особливе, визначальне для правдивого осмислення українсько-російських стосунків. Наприклад, М. Чернишевський з винятковою чіткістю і ясністю визначив основоположне значення Т. Шевченка в історії української літератури, заявивши про те, що саме він вивів її в лави передових літератур світу. Так, у статті «Нові періо-

дичні видання» він писав: «Малоросійська література набула вже такого розвитку, що могла б обійтися і без нашого великоруського схвалення, якби могли ми не співчувати їй. Коли у поляків з'явився Міцкевич, їм уже не потрібні стали поблажливі відгуки якихось французьких чи німецьких критиків: не визнавати польську літературу означало б тоді тільки виявляти власну дикість. Маючи тепер такого поета, як Шевченко, малоросійська література також не потребує нічиєї ласки» [11, с. 253].

Т. Шевченко для М. Чернишевського був найвизначнішим представником українського літературного процесу, справді народним поетом, який не тільки добре знав, а й правдиво відобразив у своїх творах життя і прагнення народу до визволення від феодально-кріпосницького гніту, соціального та національного поневолення. У статті «Національна безтактність», яка була опублікована після смерті Т. Шевченка, М. Чернишевський, розповівши про тяжкі умови життя західноукраїнських селян, в іронічному плані говорить про «влаштованість» і «забезпеченість» усім необхідним українських селян, що перебувають під гнітом російського самодержавства. При цьому, використовуючи з поеми Т. Шевченка «Кавказ» слово «благоденствувати», критик з сарказмом відзначає: «Нашим російським малоросам дано всі права й вигоди, яких тільки коли-небудь бажали вони. Їх скривдити тепер не може ніяке плем'я. Вони благоденствують, за цілком вірним і дуже вдалим висловом свого любимого поета Шевченка» [12, с. 291].

Доречно привернути увагу до таких думок М. Чернишевського: «... Якщо є племена, здатні викликати до себе симпатію більше, ніж інші племена, то саме малороси – одне з племен найсимпатичніших. Чарівне поєднання наївності й тонкості розуму, лагідність стосунків у родинному житті, поетична задумливість характеру непохитно наполегливого, краса, витонченість смаку, поетичні звичаї – усе поєднується в цьому народі, щоб полонити вас, так що іноплеменник стає малоруським патріотом, коли хоч трохи поживе в Малоросії. (А їхнє становище! Це плем'я – переважно плем'я селян, доля яких тяжка. Їхній патріотизм чистий від помислу про поневолення інших (Курсив наш – В. Л.); вони прагнуть лише того, щоб їм самим було легше жити на вільному світі: ніяке інше плем'я не хочуть вони підкоряти собі чи кривдити (курсив наш – В. Л.)). Не можна не співчувати їм» [12, с. 330]. Надто актуальними є ці слова тепер, коли наступ московських і промосковських сил на українство набирає нових обертів у всіх життєвих сферах.

На мою думку, доцільно було би опублікувати нині у російських і українських виданнях рецензію М. Добролюбова, «“Кобзар” Тараса Шевчен-

ка. Коштом Платона Семеренка». Вона побачила світ у журналі «Современник» (1860, Кн. 3). Це була одна з найкращих рецензій про творчість українського поета ще за його життя. Особливість цієї рецензії полягає також у тому, що в ній подана автобіографія Т. Шевченка.

Повернувшись із заслання, Т. Шевченко одразу опиняється в центрі політичного і літературного життя столиці. Ореол нескореного борця – жертви самодержавного деспотизму, – слава геніального поета зробили постать Т. Шевченка надзвичайно популярною в найширших колах громадськості царської Росії. У часи, коли по всій країні розвивалася гостра критика кріпосницької системи, особливо повчальною могла бути розповідь про важкий життєвий шлях геніального кріпацького сина. З огляду на це редактор журналу «Народное чтение» О. Оболонський звернувся до Т. Шевченка з проханням написати свою автобіографію.

Відгукнувшись на це прохання, Т. Шевченко і написав невеличкий автобіографічний нарис, який був опублікований у журналі «Народное чтение» (1860, Кн. II) під назвою «Письмо Т. Г. Шевченка к редактору "Народного чтения"». Згодом автобіографію передрукувала газета «Санкт-Петербургские ведомости». Своєрідно відгукнувся на Шевченкову автобіографію герценівський «Колокол», надрукувавши у вересневому номері того ж 1860 р. «Дополнение к биографии Т. Шевченка», в якому повідомляв про новий арешт поета і висловлював обурення зі свавілля царських жандармів. Повний текст шевченківської «Автобіографії» побачив світ лише через 25 років після смерті поета – у журналі «Киевская старина» (1885, Кн. XI).

Привертаю увагу до такого фрагмента «Автобіографії» Т. Шевченка, яку органічно поєднав у своїй рецензії М. Добролюбов: «Про перші літературні мої спроби скажу тільки, що вони почалися в тому ж Літньому саду, в ясні безмісячні ночі. Українська сувора муза довго цуралася мого смаку, звіченого життям у школі, в поміщицькій прихожій, на постоялих дворах та в міських квартирах; але коли подих волі повернув моїм почуттям чистоту перших літ дитинства проведених під убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла й приголубила мене на чужій стороні. З перших слабких моїх спроб, написаних у Літньому саду, надруковано тільки одну баладу «Причинна». Як і коли писались вірші після неї, про це тепер я не почуваю охоти говорити. Коротка історія мого життя, накидана мною в цьому нескладному оповіданні на догоду вам, сказати правду, обійшлася мені дорожче, ніж я думав. Скільки років втрачених! скільки цвіту зів'ялого! І що ж я купив у долі своїми зусиллями не загинути? Мабуть,

чи не одне тільки страшне розуміння свого минулого. Воно жахливе, воно тим більше для мене жахливе, що мої рідні брати і сестра, про яких мені тяжко було згадувати у своєму оповіданні, ще й досі – кріпаки. Так, шановний пане, вони кріпаки і досі!».

М. Добролюбов відчув глибоке вболівання Т. Шевченка за долю поневоленого українського народу. Адже головним, фундаментальним змістом Шевченкових «прозирань» (М. Жулинський) у майбутню долю України було духовне воскресіння, національне прозріння українців, братання в єдиній родині, гармонійне співжиття у своєму рідному домі.

Однак проімперські російські видання, які сповідували ідею «національного єдинства» російського і українського народів, систематично паплюжили діяльність активних учасників культурного процесу в Україні. Особливо роздратовано нападали на «Кобзар» Т. Шевченка, намагаючись похитнути його авторитет серед читачів. Наприклад, журнал «Домашняя беседа» опублікував кілька наклепницьких заміток та статей про Т. Шевченка. У кінці березня 1861 р. тут була надрукована погромна рецензія священика Л. Крамаренка на виданий Т. Шевченком «Букварь южнорусскій» і «Письмо» до редактора. Радянський дослідник М. Комишанченко акцентував лише на тому, що «українському поетові докорялося за те, що він не прийняв сповіді перед смертю та до останніх днів свого життя підтримував зв'язки з російськими революційними демократами» [5, с. 19].

Насправді головна причина оприлюднення погромної рецензії Л. Крамаренка зовсім інша. Зросійщеного священика московського православ'я обурило, що Т. Шевченко уклав і видав «Букварь южнорусскій» українською народною мовою. До Т. Шевченка букварі писали лише церковнослов'янською мовою і нею навчали українських дітей. У букварі Т. Шевченко вмістив молитви «Отче наш...», «Вірую...», «Псалом XXXII».

Думи «Про пирятинського попавича Олексія» і «Про Марусю попівну Богуславку» навчають дітей високої християнської морально-духовної поведінки, вірності родині й нації. Т. Шевченко дібрав до букваря мудрі, цікаві прислів'я, приказки.

У букварі органічно поєднані глибока релігійність Т. Шевченка і українська народна творчість. Однак за комуністичного режиму ще зі шкільної партії, а також з допомогою преси, радіо і телебачення методично й цілеспрямовано переконували, що Т. Шевченко Богоборець, атеїст, що він проклинав самого Бога. «До подібних сентенцій комуністів та ідеологічно заангажованих учених радянської доби на цю

тему додали немало децицію церковники московського православ'я, зосібно і його зарубіжної гілки, які так познущалися над правдивою, істинною вірою Шевченка, як це могли зробити тільки лицеміри-фарисеї, книжники часів земного життя Господа Ісуса Христа» [13], – наголошує професор М. Тимошик.

Релігійний (християнський) імператив пролізує багато Шевченкових творів. У поемі «Неофіти» Кобзар закликає:

Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклонітесь.

У циклі «Давидові псалми» Т. Шевченко звертається до Господа допомогти донести його Слово до українського народу:

Молюсь, Господи, внуши їм
Уст мої глаголи.

Слово Т. Шевченка – це ідея, задум, план, проект, закон формування української людини, творення її національної сутності, утвердження державницького мислення, суспільного демократичного розвитку. Шевченкове Слово – це не просто поетичне слово – це проголошене Шевченком Господнє Слово, яке вселяє Надію на краще, Віру у світле майбутнє, наснажує Любов'ю до рідної землі, до чесноі, сумлінної праці. Тоді:

Діла добрих оновляться.
Діла злих загинуть.

Т. Шевченко всім своїм єством стверджує:

Якби не Бог поміг мені,
То душа б живая
Во тьмі ада потонула,
Проклялась на світі.

Поет молиться «серцем одиноким» Господові в надії на повернення знедоленим, покривденим доброї долі, на спасіння від злотворящих, на розсіяння тьми неволі:

Колись Бог нам верне волю,
Розіб'є неволю.
Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед ними стане.

Просвітлювачем, носієм Правди покликаний бути поет-предтеча Т. Шевченко. Він надходить з нашого українського майбутнього, поєднавши в собі теперішнє та минуле українського народу. У його уяві Україна постає в образі Божої Матері-Марії, яка, за визначенням філософа С. Кримського, «є зразком інтимного єднання з Богом шляхом боговтілення в людину, умовою народ-

ження, коли Слово стає плоттю, образом краси і благодаті» [14, с. 116].

Т. Шевченко благає скорбну Марію провістити про особливу місію нового Слова, яке має народитися від Правди, вселитися в людські душі, освітити їх світлом Істини і порятувати окрадений український люд.

Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхее, не древле слово
Розтленное, а слово нове
Меж людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе...

Отже, світоглядні засади творчості Т. Шевченка органічно вписуються в означення «християнський гуманізм», ґрунтований на тотожності прекрасного, правдивого та доброго. У автобіографічній повісті «Художник» Т. Шевченко наголошував, що «в божественній, безсмертній природі багато, дуже багато прекрасного, але ж торжество й вінець безсмертної краси – це обличчя людини, напоєне щастям». Т. Шевченко мовить не про відірвану від довкілля автономну людину, а про людину, що є частиною Божого світу зі своїми національними особливостями. Донецчанин, учасник Острозького клубу вільного інтелектуального спілкування молоді С. Стуканов підкреслює: «Тільки шукаючи Бога, вказуючи на Христа, людина здатна віднайти виправдання своєму життю (антроподицея) та виповнити його справдешнім сенсом. Саме на цій дорозі – дорозі пошуку Бога – Т. Шевченко й приходить до третього (після людини й Бога) засадничого вузла свого світовідчуження – України» [15].

Слушним є твердження сучасного українського філософа Г. Дичковської, згідно з яким Бог та Україна постають у творчості Кобзаря тотожними поняттями: Т. Шевченко «шукає Бога і знаходить Україну, шукає Україну і знаходить Бога: пошук України відбувається через пошук Абсолюту, а пошук Абсолюту (хоч в раціональній, а хоч у містичній його іпостасі) обов'язково приводить до України» [16].

«Нам усім, тодішнім літераторам, добре було відомо, яка лиха доля тяжіла над цим чоловіком; талант його приваблював нас своєю оригінальністю і силою, хоч навряд чи хто з нас визнавав за ним те величезне, мало не світове значення, якого, не вагаючись, надавали йому малороси, що жили в Петербурзі, – читаємо у спогадах І. С. Тургенева. – Ми прийняли його з дружнім співчуттям, з щирою гостинністю» [17, с. 335].

Отже, національна держава повністю і на всіх рівнях Словом і Ділом може захистити націю та її буття, створити потрібні умови для її розвою. Тільки у власній «хаті», у своїй державі людина, народ стає справжнім господарем

своєї долі на своїй землі, не слугою, а газдою перед світом стає (І. Франко). Тільки в Соборній Самостійній Українській Державі можуть утверджуватися «правда, і сила, і воля», може бути забезпечене національне існування.

Ще у 1903 р. І. Франко в статті «На роковини Т. Шевченка» наголошував, що «слово великих поетів тим, власне, велике й віковичне, що, не зупиняючися на поверхні, на шкаралупці, на тимчасових формах явищ, захопає їх суть, основу, те, що в них вічне і загальнолюдське, і через те воно в душі кожного чоловіка вміє збудити відгук та співчуте і може в даній нагоді відповісти тій душі на її найглибші, найболючіші запити та пориви, дати їй потіху в горю, вказати ясний шлях» [18, с. 339].

Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

Т. Шевченко вірив в особливу місію українського Слова, яке, народившись від Правди, вселиться в людській душі, освітить їх світлом Істини, національним духом, загальнолюдською любов'ю. Тоді Господь, перейнявшись болями і тривогами української нації, дослухається до Шевченкової молитви:

А всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай
І братолобіє пошли.

1. *Донцов Д.* Шевченко і патріоти / Д. Донцов // Вибрані твори : у 10-ти т. – Дрогобич-Львів : Видавнича фірма «Відродження», 2012. – Т. 2. : Культура та історіософська есеїстика (1911–1939 рр.). – С. 116–119.

2. *Пахльовська О.* Тарас Шевченко – письменник ХХІ століття // День. – 2013. – 24–25 трав.

3. *Іванишин П.* Візія Предтечі // Українське Слово. – 2013. – 13–19 берез.

4. *Мирний П.* Про життя Тараса Шевченка // Світова велич Шевченка : зб. матер. про творчість Т. Г. Шевченка : у 3-х т. – К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1964. – Т. 1. – 511 с.

5. *Комишанченко М. П.* Шляхи визнання світової величі Кобзаря // Світова велич Шевченка : зб. матер. про творчість Т. Г. Шевченка : у 3-х т. – К. : Держ. вид-во худож. літ-ри. – 1964. – Т. 1. – 511 с.

6. *Белинский В. Г.* П. В. Анненкову от 10 декабря 1847 г. / В. Г. Белинский // Полн. собр. соч. – М., 1956 – Т. 12.

7. *Огієнко І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Курс, читаний в Українському Народному Університеті. З малюнками і портретами українських діячів / І. Огієнко. – К. : Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.

8. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів : у 6-ти т. / Т. Шевченко. – К. : Вид-во Академії Наук України, 1964. – Т. 6. : Листи. Нотатки. Фольклорні записи. – 640 с.

9. *Белинский В. Г.* История Малороссии / В. Г. Белинский // Полн. собр. соч. – М., 1956. – Т. 5.

10. *Письмо к издателю «Колокола»* // Літературна Україна. – 1990. – 11 жовт.

11. *Чернишевський М. Г.* Літературно-критичні статті / М. Г. Чернишевський. – К. : Держполітвидав України, 1951.

12. *Чернишевський М. Г.* Національна безтактність // Спогади про Тараса Шевченка / [упоряд. і приміт. В. С. Бородіна, М. М. Павлюка] ; [передм. В. Є. Шубравського]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с., іл.

13. *Тимошик М.* Богонатхненність творчої спадщини Тараса Шевченка // Українське Слово. – 2013. – 21–27 серп.

14. *Кримський С.* Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К. : ВД «Києво-Могилян. Акад.», 2008. – 367 с.

15. *Тисячна Н.* Шевченковий «Кобзар» – як Святе Письмо // День. – 2013. – 5–6 берез.

16. *Сверстюк Є.* Внутрішня свобода // Літературна Україна. – 2011. – 21 квіт.

17. *Тургенєв І. С.* Спогади про Шевченка // Спогади про Тараса Шевченка / [упоряд. і приміт. В. С. Бородіна, М. М. Павлюка]; [передм. В. Є. Шубравського]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с., іл.

18. *Франко І. Я.* На роковини Т. Г. Шевченка // Світова велич Шевченка : зб. матер. про творчість Т. Г. Шевченка : у 3-х т. – К. : Держ. вид-во худож. літ-ри, 1964. – Т. 1. – 511 с.

Подано до редакції 06. 12. 2013 р.

Lyzanchuk V. V. So what would seem the words...

Author comprehended the deep essence of Shevchenko's poetry and publicistic word which was born of historical truth and illuminates the light to truth, inspire the idea of national identity, the power struggle for the freedom and independence, establish Ukrainian statehood thinking, high morality, christian humanism.

Keywords: Shevchenko's word, truth, independence, human dignity, national idea, the unity of Ukraine.

Лизанчук В. В. Од Бога и голос тот, и те слова среди людей...

Осмысленно глубинную суть поэтического и публицистического Шевченковского Слова, которое рождалось от исторической Правды, освещает светом Истины идею национального самосознания, воодушевляет на борьбу за свободу и независимость, утверждает украинское государственное мышление, высокую нравственность, христианский гуманизм.

Ключевые слова: Шевченково Слово, правда, независимость, человеческое достоинство, национальная идея, соборность Украины.